

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА НОВОЇ СИСТЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ КРАЇНИ

DECENTRALIZATION AS A BASIS OF A NEW SYSTEM OF THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL DEPARTMENT OF THE COUNTRY

Белявцева В.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова

Димченко О.В.

доктор економічних наук,
професор кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова

Beliavtseva V.V.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Entrepreneurship and Business Administration,
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Dymchenko O.V.

Doctor of Economic Sciences,
Professor at Department of Entrepreneurship and Business Administration,
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

В статті розглянуто теоретичні основи децентралізації як важливий процес в формуванні нової системи адміністративно-територіального устрою і місцевого самоуправління. Доведено, що з прискоренням змін в нашому житті зростала нерівновага в суспільних відношеннях, збільшуються ризики і ускладняється управління в бізнесі та в державних структурах. Пріоритет економічних стимулів (безпосередньо «гроші») все більш конкурує з іншими соціальними цінностями (довіра до влади, справедливість, національні традиції). Отже ціннісний підхід в моделях розвитку стає і більш зрозумілим, і більш необхідним. В дослідженні виділені складові потенціалу розвитку в поєднанні з базовими і новими цінностями, а також доведено, що реформи та їх успіх базуються на об'єктивних причинах наявного розбалансу зв'язків між владними структурами і громадами.

Ключові слова: децентралізація, місцеве самоврядування, влада, регіональна політика.

В статье рассмотрены теоретические основы децентрализации как важный процесс в формировании новой системы административно-территориального устройства и местного самоуправления. Доказано, что с ускорением изменений в нашей жизни возрастала неравновесие в общественных отношениях, увеличиваются риски и осложняется управления в бизнесе и в государственных структурах. Приоритет экономических стимулов (непосредственно «деньги») все более конкурирует с другими социальными ценностями (доверие к власти, справедливость, национальные традиции). следовательно ценностный подход в моделях развития становится и более понятным и более необходимым. В исследовании выделены составляющие потенциала развития в сочетании с базовыми и новыми ценностями, а также доказано, что реформы и их успех базируются на объективных причинах имеющегося разбаланса связей между властными структурами и общинами.

Ключевые слова: децентрализация, местное самоуправление, власть, региональная политика

The article considers the theoretical basis of decentralization as an important process in the formation of a new system of administrative-territorial organization and local self-governance. It is noted that decentralization proceeds from the provisions of the economic theory of development, according to which the quality of management of the

development of territories depends on the use of local conditions and the degree of possession and disposal on the ground with all available resources. It has been proved that decentralization is a process that brings the general population closer to management in its territory within the framework of existing legislation and state programs of regional policy. In the value approach, the "attitude to the territory" of the authorities, the understanding of the "special status" of the territories is highlighted. Valuable approach is used for the new model of zoning of territories, for the relation to institutional innovations. Authors, considering the region as an administrative-territorial entity, is proposed to proceed from the standpoint of a value-based approach. The value of the territory, or more precisely, of the territorial system, as its quality in ensuring the strategy of state development and as a quality in ensuring the well-being of people living in this territory is determined. The regional values of the Kharkiv region, which constitute the potential of the regional territory, are determined, the reasons for the increase of the interest of scientists and managers in the theme of "values", in particular, the values characterizing the relations between "government and the community". It has been proved that with the acceleration of changes in our life the imbalance in social relations has increased, risks are increasing and governance in business and government structures has become more complicated. The priority of economic incentives (directly "money") is increasingly competing with other social values (trust in power, justice, national traditions). Therefore, the value-added approach in development models becomes both more understandable and more necessary. The study identifies the components of development potential in conjunction with the underlying and new values, and also demonstrates that reforms and their success are based on objective reasons for the existing imbalance of ties between government structures and communities.

Key words: decentralization, local self-government, government, regional policy.

Постановка проблеми. Суспільне існування завжди формувалось під дією потреб та інтересів і має націленість на розбудову інститутів права, справедливості, соціальної захищеності. Цю націленість влади і громади реалізують шляхом діалогу і узгодженості, шляхом балансу між адміністративним примусом і демократичними свободами. Історичні світові тенденції цивілізаційного розвитку свідчать про укріплення в системі розвинутих держав основ демократії і механізмів децентралізованого управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий розгляд адміністративно-територіального устрою країни має свою історію. Головною метою децентралізації є створення умов для економічного і соціального розвитку країни, що і обговорюється в працях вітчизняних та закордонних науковців. До таких віднесемо Белей Л., Білоус В., Ганущак Ю., Ковальова В., Линьов К., Мінченко Р.М. та інші.

Про те, проблематика досліджень і результатів в цьому напрямку надзвичайно розгорнута, але нові умови ставлять і нові вимоги.

Мета, завдання та методика дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування децентралізації, яка є процесом, що наближає широкі верстви населення до управління на своїй території в межах існуючого законодавства і державних програм регіональної політики.

Результати досліджень. Децентралізація має декілька важливих складових, а саме [2; 8]:

- політичну (передача владних повноважень з центру на місця);
- організаційно-адміністративну (утворення територіальних об'єднань і систем управління різного типу);
- фінансову (перерозподіл податкових джерел, норм, потоків);
- соціальну (підвищити рівень громадської самосвідомості населення).

Разом ці складові становлять основу реформаційного процесу, націленого на розбудову нової моделі державної регіональної політики і просторової самоорганізації населення. Цільова політична установка і мета реформи місцевого самоврядування – створення умов для економічного і соціального розвитку країни і забезпечення її переходу в «клуб» найбільш розвинутих держав світу. Ще досить важлива мета децентралізації: зближення уряду і народу. Для України ця мета має бути включена не в далекі стратегічні пріоритети, а в реальний практичний механізм поточних завдань сучасної політики.

В процесі децентралізації маємо необхідність дотримуватись балансу розподілу повноважень, ресурсів і відповідальності влади, з тим щоб зберегти важелі впливу держави достатньої сили і мобільності для реалізації державних інтересів і пріоритетів на місцевому рівні. З іншого боку, виникає певний ризик щодо обмеження прав, компетенцій і оргструктур базового рівня господарювання і управління при розгортанні процесу децентралізації. Згідно всесвітньої доктрини місцевого самоврядування і Європейської хартії самоврядування на територіях здійснюється на принципах: народовладдя, законності, гласності, колегіальності, виборності, поєднання державних і місцевих інтересів [5].

Відмітимо також, що децентралізація виходить з положень економічної теорії розвитку, згідно якої якість управління розвитком території залежить від використання місцевих умов і ступеня володіння і розпорядження на місцях всіма доступними ресурсними можливостями.

Сьогодні в Україні процес децентралізації влади розгортається як складна багатопланова реформа, що передбачає зміни адміністративно-територіального устрою країни, управління позицій місцевого самоврядування, перерозподіл норм і потоків бюджетної сфери, перерозподіл прав, обов'язків, компетенцій і

відповідальності між структурними ланками регіональної влади.

Децентралізація – це передача повноважень та бюджетних надходжень від державних органів місцевого самоврядування [7].

Метою реформи місцевого самоврядування є, передусім, забезпечення його спроможності самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення. Йдеться про наділення територіальних громад більшими ресурсами та про мобілізацію їхніх внутрішніх резервів [4].

Стаття 140 змін до Конституції передбачає:

«Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування шляхом самостійного регулювання суспільних справ місцевого значення та управління ними в межах Конституції і законів України».

Реформа органів місцевого самоврядування передбачає об'єднання (укрупнення) територіальних громад. Це здійснюється через те, що надмірна частина ресурсів у таких громадах і далі витрачатиметься на утримання управлінського апарату, а для реалізації серйозних проектів місцевого розвитку коштів не вистачить. І навіть наділення додатковими ресурсами переважної більшості наявних дрібних територіальних громад, їхньої спроможності не забезпечить. Тому реформа місцевого самоврядування, враховуючи позитивний як європейський, так і власний історичний досвід, передбачає обов'язкове об'єднання (укрупнення) територіальних громад.

Ми розглядаємо децентралізацію як державну управлінську стратегію, що ставить за мету створити більш ефективну, сучасну систему взаємодій економіки і соціуму на базовому рівні формування суспільних, економічних і комерційних відношень. Створювана нова система владних, управлінських і фінансових відношень має дати значний поштовх для розвитку як окремих територій, так і країни в цілому. Модель, що зв'язує державну політику, реформа і процес децентралізації показана на рис. 1.

Просторово-адміністративна і управлінська організація території України, як і будь якої

іншої держави, є достатньо консервативною в часі та, разом з тим, є система факторів впливу, яка у певні періоди продукує в ній значні зміни. Серед цих факторів особливо активними виявились історико-політичні, економіко-соціальні, інноваційно-технологічні, урбанізаційні. В більш розширеному вигляді і з деякою деталізацією особливостей нашого часу систему впливових факторів можна представити таким чином (табл. 1).

З даних табл. 1 визначається складна і змішана багатовекторність факторів впливу на регіони і території, що слід оцінювати і враховувати при їх структуруванні як об'єктів адміністрування і управління при проведенні реформ і пошуку оптимальних співвідношень між центром, прилеглими територіями і об'єктами просторової території.

Рішення цієї задачі ускладнюється тим, що територіальне проектування здійснюється не з «чистого листа», а при наявності вже сформовані і діючі системи територіальних угруповань і відносин між ними [9].

З оцінки впливу факторів (min 1 ÷ max 5) для завдань створення ОТГ і укрупнення районів області визначені 6 факторів впливу з оцінкою 4 і 5 балів, з них 3 пріоритетно важливі: просторово-географічна з екологічним компонентом, соціально-демографічний і організаційно управлінський. В символічному виразі це «територія – людина – управління». В чотири бали оцінено «економіку, інфраструктуру, інституційні норми і правила». Концепція такого оцінювання на наш погляд, достатньо виважена, а «економіка» поставлена рангом нижче «території і соціуму» на тих основах, що економіка є лише інструментом людини і людського розвитку. Те ж саме можна стверджувати про інфраструктури та інститути.

З іншого боку, висока оцінка в 4 бали, відповідає розумінню, що пускові механізми розвитку громад і територій, на яких ці громади сконцентровані і діють, як раз криються в економіці і інституційно-правових основах організації взаємодій між учасниками регіонального розвитку, за що і відповідає «організаційно-управлінський» механізм планування розвитку, роз-

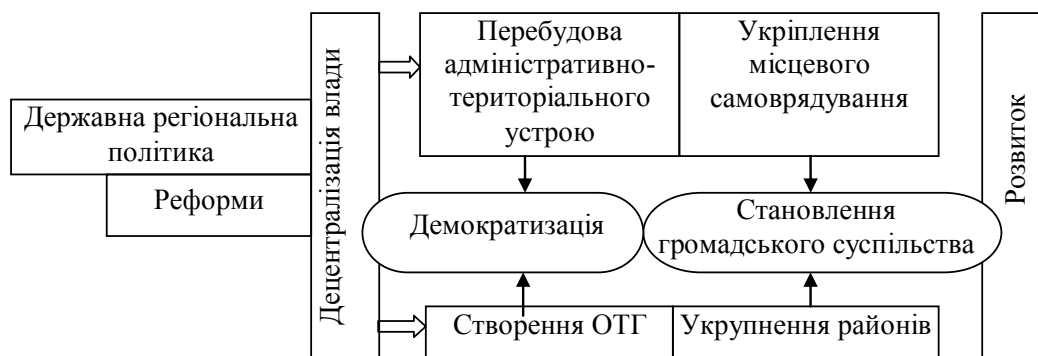

Рис. 1. Зв'язок реформ і децентралізації

Таблиця 1

Фактори впливу і складові оцінювання територіальних об'єктів

№ з/п	Фактори впливу	Складові оцінювання	Оцінка значимості (5max)
1	Просторово-географічний, екологічний	розміщення, розмежування, транспортні магістралі, клімат, ландшафт	5
2	Природно-ресурсний	земельний фонд, надра, водозабезпечення, лісгосподарський потенціал, ерозія, підтоплення	3
3	Урбанізаційний	концентрація населення і промоб'єктів, архітектурно-будівельний комплекс	3
4	Економічний	потенціал, МСБ, фермерство, конкуреноспроможність, ЗЕД, внутрішній ринок	4
5	Секторно-галузевий	галузева спеціалізація, виробничі потужності, енергетика, промислово-організаційний сектор, сфера послуг	3
6	Інфраструктурний	дороги і транспорт, ЖКГ, побутове обслуговування, торгівля	4
7	Організаційно-управлінський	асоціації, підприємство, кластери, економічні зони, мережі логістики, зв'язки, інформатизація	5
8	Соціально-демографічний	демографія, рівень життя населення, молодь, рівень знань, міграція	5
9	Науково-технологічний	структура технологічних укладів, інноваційний потенціал, інноваційна активність	3
10	Історико-культурологічний	історичні пам'ятки, заклади культури, ментальність	3
11	Інституційний	норми і правила, законодавство, соціальні і економічні стандарти	4

поділу ресурсів, координацію зусиль контролю і стимулювання процесу розвитку.

Такий теоретичний підхід ніяким чином не відсторонює реформаторів влади на принципах її децентралізації в первинних ланках місцевого самонадправління, які не є перепорою для укрупнення структур влади сучасного рівня обласних районів.

Маємо підкреслити, що в реформах цього напрямку одночасно відбуваються два протилежні процеси: децентралізація і укрупнення. І перший крок укрупнення вже практично зроблений, хоч і незавершений – окремі громади інтегрувались в ОТГ, що і теоретично, і на практиці є укрупнення, концентрація влади і ресурсів, первинна централізація компетенцій і функцій управлінської діяльності наступний очікуваний крок – укрупнення районів в рамках обласних територій.

Проблема укрупненого районування має свої особливості. На наш погляд, навіть ставлячи в центр уваги економічні відносини і економіку як інститут виробництва та споживання, регіон слід розглядати як соціально-просторову систему, наділену можливостями самозабезпечення, саморозвитку та самоуправління, як об'єкт самоорганізації, що відбувається на основах синергетики. «За одиницю соціальної упорядкованості Л. Бовзенко пропонує взяти соціальну структуру як комплекс елементів, що її складають разом з правилами, які визначають процеси взаємодії цих елементів» [1; 3].

Розгляд регіону з синергетичних позицій потребує акцентування уваги не тільки на чітких визначеннях характеристик і тенденцій розвитку, але й на ірраціональностях та невизначеностях (рис. 2).

Децентралізація наближає до базового рівня самоуправління і механізми дерегуляції – системи послуг, дозволи, контроль, механізми кадрової політики, екобезпеки, громадської варті та інші. В основі децентралізації закладено принцип субсидіарності – ресурс, ді і реакція – все в одній системі, управління в самій громаді, контроль – по місту.

Принцип субсидіарності має і економічне значення (ефективність), і соціально-управлінське місцева влада зобов'язана діяти по відношенню до громади таким чином, щоб надати їм можливість вирішувати свої питання самостійно, максимально прозоро і з залученням мешканців території. Децентралізація має свої виміри пропорційності щодо контролю з центру. Щодо застережень в частині пошуку оптимуму в пропорціях і межах децентралізації, то це питання є складним і з часом буде підсилювати свою актуальність, оскільки на ранніх стадіях процесу розрахувати параметри майбутньої системи влади з високою достовірністю практично неможливо.

Але вже зараз деякі положення в перебудові можна пропонувати.

В першу чергу, маємо переконання, що ОТГ і районні державні адміністрації входять в конфлікт інтересів, особливо в тих районах, де їх

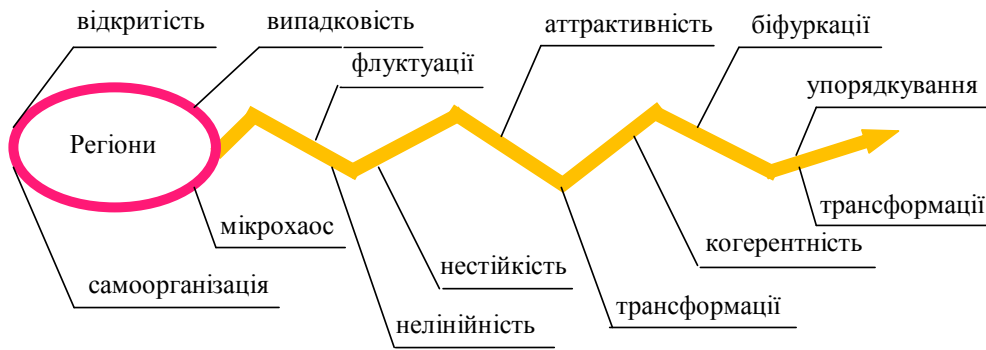

Рис. 2. Ірраціональні складові регіонального розвитку (синергетика)

території повністю співпадають (зараз в Україні вже є 4 таких райони). Як відмічає Ю. Ганущак [2], «у таких районах зникають правові підстави для функціонування районних рад». Але не зникає необхідність державного нагляду на їх території. Отже доцільно вводити інститут «Префектів», зрозуміло, що з усіма особливостями вітчизняної дійсності.

Центральні органи виконавчої влади (ЦОВВ) передають на місцевий рівень значну долю своїх функцій, таких як [6]:

- розпорядження землями за межами населених пунктів;
- архітектурно-будівельний контроль;
- реєстрація нерухомості, бізнесу, проживання особи;
- забезпечення порядку на підлеглий території, окрім кримінальних справ.

Цей процес передачі функцій складний і суперечливий з різних причин. По-перше, влада є одним з найважливіших ресурсів задоволення власних інтересів людини і втрачати високі позиції в ієрархії влади «центр» не має бажання. По-друге, сам процес передачі функцій влади на інший (ніжній) рівень потребує законодавчо-нормативного оформлення, що не має простих рішень навіть у світовій практиці, а ще й пов'язано з державними і регіональними особливостями.

Укрупнення території громад не може бути довільним, воно має свої логічні межі. Відстань від центру громади до її найдалшого населеного пункту має бути такою, щоб в екстрених випадках її не довше ніж за 30 хвилин могли подолати пожежна команда, швидка допомога, поліцейський патруль. Допомога, надана через більший проміжок часу, різко втрачає ефективність.

В цілому децентралізація влади і територіального управління відбувається паралельно з укрупненням громад, районів. Маємо дводенний процес структуризації. Придбання свобод і втрата ресурсу часткою цілісності більшої системи. Структурування, поділ, морфологізація, тобто розкладання на частини – це процес відокремлення.

Структуризація розділяє безліч на елементи. Паралельний процес теж має місце. Об'єднання, інтеграція, консолідація, корпоратизація – це зміцнення цілісності та керованості системи при зниженні свобод окремих частинок.

Це два процеси з протилежними векторами розвитку або направленості і базовою основою їх розгортання є – ціле і частка, система і її елемент, загальне і приватне.

Якщо це розглядати у застосуванні до території, господарській структурі і управлінні, то можна отримати нові знання про взаємодію цілого і його частки.

В соціально-економічних системах у зв'язку з їх перебудовою на принципах укріплення місцевого самоуправління увага реформаторів повинні займати такі питання і рішення [3]:

1. Зміни у правовому статусі регіональної влади і громади.
2. Питання добровільності і обов'язковості.
3. Перерозподіл прав, функцій, компетенцій, задач, ресурсів.
4. Баланс «зовнішнього управління» і «самоуправління».
5. Несуперечливість стратегічним основам розвитку цілого (регіону).
6. Не обмеження свобод окремого господарської і територіальної освіти.
7. Оптимізація інституту і системи власності (прав володіння і розпорядження).

В будь-якому випадку ці дві різних тенденції (структурування на частини і інтеграції частин) регулюються нормами, правилами, обмеженнями, для чого і існують законодавство і механізм регулювання.

Україна реформу укріплення самоврядування та децентралізацію влади здійснює в стислі строки, в які нові наукові розробки складно виконати з їх перевіркою на практиці. Тому значні надії слід покладати на зарубіжний досвід.

Європейські демократії і моделі децентралізації для нас достатньо показові. О. Кучинський «Що таке децентралізація та з чим її звикли путати» журнал «Спільне».

Засвідчує, що є декілька теорій демократії, зокрема, ліберальна (неоліберальна) та учас-

ницька (партисипативна). Перша визначає обмеження ролі центральної влади на місцевому рівні, друга – розглядає децентралізацію як інструмент посилення політичної участі громадян на територіальному рівні.

«децентралізація є універсальним рецептом для країн, які бажають демократизуватися та модернізуватися». але вона не самостійно забезпечує позитивний результат, а тільки в поєднанні з «типом політичного режиму». Як уточнює автор зв'язок між місцем країни в рейтингу децентралізованості та рейтингу демократичності залежить від політичного режиму. Не беручи до уваги «авторитарний політичний режим» відмітимо, що в демократичному клубі можуть бути теж досить різні політичні режими: гібридні, цивілізаційно орієнтовані, дефектні. Важлива ступінь демократизації самого політичного режиму.

У Китаї, В'єтнамі, Уганді децентралізація влади лише посилила планування правлячих партій і закріпила їх авторитарну роль, їх монополію на владу до самого нижнього рівня соціуму (первинного рівня, базового). На базовий рівень збільшили витрати коштів та ввели виборність керівництва. В Китаї реформа децентралізації влади лише збільшила легітимність Комуністичної партії, збільшила її монополію впливу.

У гібридних режимах реформи самоврядування теж не можуть значно покращити соціально-економічну ситуацію, якщо не змінюється монопольний політичний режим. «Сила корупції» змістилась на регіональний рівень (Болівія).

Дефектні демократії (неповні, неякісні) во Франції, Польщі зокрема не було врегульовано повноваження префектів, не суттєво збільшена спроможність муніципалітетів (яких у Франції більше 30 000). В Польщі маємо реальні значні успіхи, але маємо і нестабільність системи демократії (тиск на ЗМІ, незавершена судова реформа, правий радикалізм та інше). Наступний етап – демократизація політичного режиму.

Більш досконалу демократію з якісною системою місцевого самоврядування можна спостерігати в Норвегії. Отже, децентралізація не автоматично означає (створює) демократизацію суспільства і політичного режиму держави, а значить, «трансформація одного режиму в інший полягає не в самій децентралізації, а в перебудові інших сфер публічної влади (інтеграційних зв'язків, судочинства, громадського політичного руху, зміни виборчої системи, антикорупційній практиці). Зараз ми маємо «інституційну неспроможність» публічної влади».

Р. Безсмертний «Держави, які сьогодні правлять нам за взірць (США, Швейцарія, Нідерланди) починалися з руху місцевих громад за свої права «словосполучення «адміністративно-територіальна» звучить доволі дивно: адміністрування – це модель менеджменту, а територія – кордони компетенції». Втім, у випадку України мова йде про адміністративно-територіальну реформу, оскільки змінювати

не лише межі громад, але й спосіб, яким вони управляють.

Тимур Нагілевський (депутат Житомирської ради) «Цивілізованим народом правлять не президент, не парламент і не уряд. Цивілізований наро править собою сам через систему самоврядування, а органи державної влади (законодавчої, виконавчої та судової) повинні захищати це самоврядування від втручання зовнішніх чинників, маючи на це силові структури та збираючи податки на своє та їхнє утримання.

«Проте найголовнішою причиною відсутності реального самоврядування є відсутність в Україні громадського суспільства, а саме воно є базою для самоврядування і загалом публічної політики.

Робота містить концептуальні положення щодо ролі ціннісних орієнтацій, їх переосмислення в нових умовах проведення реформ децентралізації влади. В нашому дослідженні поставлена аксеологічна сторона людського фактору в її прояву в умовах складених організаційно-управлінських трансформацій. В завданнях дослідження акцентується увага на питаннях створення об'єднаних громад (ОТГ), зміни компетенцій між органами влади, відношення людей до зростання ризику, сприйняття інновацій.

Авторами, розглядаючи область як адміністративно-територіальне утворення, пропонується виходити з позицій ціннісного підходу. Визначається цінність території, точніше – територіальної системи, як її якість в забезпеченні стратегії державного розвитку і як якість в забезпеченні добробуту людей, що проживають на цій території.

Визначено регіональні цінності Харківщини, що складають потенціал обласної території, причини зростання зацікавленості науковців і управлінців до теми «цінності», зокрема цінності, що характеризують відносини між «владою і громадою».

Висновки та перспективи подальших досліджень. В ціннісному підході виділено «ставлення до території» владних структур, розуміння «особливого статусу» територій. Ціннісний підхід використано для нової моделі районування територій, для відношення до інституційних інновацій.

Доведено, що з прискоренням змін в нашому житті зростала нерівновага в суспільних відношеннях, збільшуються ризики і ускладнюється управління в бізнесі та в державних структурах. Пріоритет економічних стимулів (безпосередньо «гроші») все більш конкурує з іншими соціальними цінностями (довіра до влади, справедливості, національні традиції). Отже ціннісний підхід в моделях розвитку стає і більш зрозумілим, і більш необхідним.

В дослідженні виділені складові потенціалу розвитку в поєднанні з базовими і новими цінностями, а також доведено, що реформи та їх успіх базуються на об'єктивних причинах наявного розбалансу зв'язків між владними структурами і громадами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Белей Л. Децентралізація будить у звичайних громадян відповідальність за свою малу батьківщину / Л. Белей // Український тиждень. – 2014. – № 17–18. – С. 38–39.
2. Білоус В.С. «Синергетика і самоорганізація в економічній діяльності». – К.: КНЕУ, 2007 – 376 с.
3. Ганущак Ю. Реформа територіальної організації влади / [Ю. Ганущак – К.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К. : ТОВ «Софія-А». – 2013. – 160 с.
4. Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування : [навчальний посібник для посадовців органів влади та фахівців з розвитку місцевого самоврядування]. – К. : ПРООН/МГВСР, 2016. – 269 с.
5. Кіщевський С. Оновлення Конституції як завершення революції / С. Кіщенко // Центр перспективних досліджень. – 2015. – № 1. – С. 169–170.
6. Ковальова В. Реформа місцевого самоврядування: замість держадміністрацій створять виконкоми обласних і районних рад / В. Ковальова // Урядовий кур'єр. – 2015.
7. Колишко Р.А. Децентралізація публічної влади: історія та сучасні тенденції розвитку / Р.А. Колишко // Вісник КНУ. Серія «Міжн. відн.». – 2015. – Вип. 27. – С. 198.
8. Линьов К.О. Децентралізація та лінійність у державному управлінні : автореф. дис. канд. наук з держ. упр. / К.О. Линьов. – К., 2015. – 210 с.
9. Мінченко Р.М. Проблеми децентралізації державної влади і їх взаємодія з місцевим самоврядуванням в Україні / Р.М. Мінченко // Держава і право. – № 39. – С. 452.